

Straumes politiskā ekonomika: upju materialitātes aģences un politizācijas Latvijas upēs

Kārlis Lakševics

Hidrosociālās pieejas ūdeņu pētniecībā un pārvaldībā | 15-04-26

UNIVERSITY OF
LATVIA

WATER
CULTURES

FLPP
FUNDAMENTAL AND
APPLIED RESEARCH
PROJECTS

84. Latvijas Universitātes
starptautiskā zinātniskā
konference

Izp-2023/1-0248 Ūdeņu kultūras: transformatīva pieeja ilgtspējīgām cilvēka-ūdeņu attiecībām

Infrastrukturēšana kā ontoloģiskais darbs	Upju tehnoloģiskā pārveidošana noris atbilstoši izpratnei par tās hidrosociālo lomu pasaulē
Ūdeņu vairāk nekā cilvēciskā aģence	Plūsmas, sedimenti, ķīmiskie elementi, dzīvās būtnes kā hidrosociālo asemblāžu līdzveidotāji
Postsociālisma hidrosociālās teritorijas	No produktīvisma modernizācijas un centralizācijas uz ES eko-moderno pārvaldību

Blok et al 2016

Ballestero 2019;
Reyes-Escate et al
2022

Hommes et al
2022

Postsociālisma hidrosociālās teritorijas

~13 366 km (30%)
hidromorfoloģiski
pārveidotu upju

Pirms, padomju
un pēcpadomju
modernizācija

70%
neapsaimniekotu
meliorācijas
sistēmu

Neoliberālā
fragmentācija

ES eko-
modernizācija

21% upju labs
ekoloģiskais stāvoklis
ES mērķis atbrīvot
25 000 km upju no
šķēršļiem

**Kā upju materialitātes iegūst
sociālpolitisku aģenci?**

**Kuras materialitātes tiek politizētas un
kuras – depolizētas?**

Metodoloģija

Normatīvā regulējuma un politikas plānošanas dokumentu analīze

Bolupes ūdensnotekas atjaunošanas projekta un tiesas procesa analīze

Aptauja un intervijas ar laivotājiem un laivu iznomātājiem

Ar ūdeņiem saistītā latviešu folkloras materiāla kontentanalīze

Ekspertu aptauja par dabiskajiem šķēršļiem mazajās upēs

Straume | plūdums

Tehno-modernā pārvaldība	Eko-modernā noturība	Iemiesotā laivošanas pieredze	Attiecīgotie ūdeņi folklorā
Caurplūdums, ūdensnoteka, caurvades spēja Aprēķināms, telpiski kontrolējams un ātri novadāms ūdens apjoms, lai veicinātu saimniecisko produktivitāti un mazinātu palu un plūdu riskus.	Ekoloģiskais caurplūdums, straujtece (kā biotops 3260) Dzīvotņu funkcionēšanas pamats, skābekļa aprites, neuzkaršanas un zivju migrācijas veicinātājs, lēnums un pali kā pašattīršanās veicinātājs.	"Nesavaldāms spēks", krāces, atstraumes Adrenalīna vai miera avots, ritms, prasa ļaušanos, reakciju un sadarbību.	Tekošs ūdens, robežšķirtne Dzīvības un nāves robežšķirtne, aizsargbarjera pret htoniskajām būtnēm, dziedinājuma un vitalitātes avots.

Sedimenti | kritālas | bebru "dambji"

Tehno-modernā pārvaldība	Eko-modernā noturība	Iemiesotā laivošanas pieredze	Attiecīgotie ūdeņi folklorā
Nepilnības infrastruktūrā. Likvidējami "sanesumi", "piesērējums" un "aizsprosti", kas samazina caurvades spēju un degradē meliorācijas sistēmu.	Bioloģiskā infrastruktūra. Mikrodzīvotnes, nārsta vietas, kas atjauno upes "dabiskošanos" un laterālo nepārtrauktību. Izņemot vietas, kur to apjoms skar apdraudētās sugas, mazina straujtecis, apdraud zivju migrāciju utml.	Pieredzei pielāgojami <i>limbo</i> elementi. Piedzīvojumu avots; izzāgējams tik lielā apjomā, lai peldlīdzeklis tiktu cauri.	Pasaules pirmmateriāls un transformācijas sliekšņi. Pasaules radīšanas materiāli (dūņas, smiltis, akmens), sieksta kā transformācijas portāls.

Biogēni (N, P)

Tehno-modernā pārvaldība	Eko-modernā noturība	Iemiestotā laivošanas pieredze	Attiecīgotie ūdeņi folklorā
Ekonomiskā eksternalitāte. Neredzama un bieži depolizēta lauksaimniecības vai mežsaimniecības blakusparādība, kas netraucē ūdens "novadīšanai".	Eitrofikācijas cēlonis. Būtisks drauds biotopiem, kas izraisa ekosistēmas degradāciju, skābekļa badu un upes aizaugšanu.	Fizioloģisks un estētisks traucēklis. Augstas klātbūtnes rezultātā upe zaudē pievilcību: parādās nepatīkama smaka, duļķainība un "džungļi" (niedres, aļģes), kas liedz baudīt upi un apgrūtina airēšanu.	"Netīrie" ūdeņi. Ūdens izmaiņas (pēc spļaušanas utml.) kā morāli un sensori problemātiskas, Ūdens māti aizvainojošas.

Citas dzīvās būtnes

Tehno-modernā saimniecība	Eko-modernā noturība	Iemiesotā laivošanas pieredze	Attiecīgotie ūdeņi folklorā
Resursi vai saimnieciski traucēkļi. Zivis kā aprēķināms resurss, kam jāērķina "kompensācijas zaudējumus», beбри kā kontrolējami bojātāji.	Ekosistēmu inženieri un indikatorsugas. Lašveidīgās zivis, upespērlenes, zivju dzenīši (u.c.) kā sugas, kuru aizsardzība prasa upes stāvokļa pielāgošanu. dabiskošanu. Beбри un citas sugas kā savstarpējie konkurenti.	Mājnieki un līdzdalībnieki. Uztverami aģenti, kuru satikšana ir īpaši notikumi. Arī izraisa "eko-vainu" (iztraucēti putni) vai riebumu (miruši dzīvnieki upē).	Totēmiskie senči un starppasaules aģenti. Zivis (asaris, rauda, līdaka) kā jaundzimušo totēmiskie vārdi. Ūdri un beбри kā htoniski, bet "mirdzoši" zemes-ūdens robežas aģenti. Dala telpu ar ūdeņu gariem.

«Vēlamās» upes
matrica

**Ekonomiskā
sistēma**

**Ekoloģiskā
sistēma**

**Plūsmas
sistēmas**

Ūdensnovade

Attīrīšana

Eko-
modernās
alianses telpa

**Ekstrakcijas
sistēmas**

Plantācija

Bioloģiskā
daudzveidība

Starp saimnieciskumu un institucionālo aizsardzību

Veiksmīgās politizācijas

- Plūstošie ūdeņi: bebru dambji, sanesumi
- Dzīvnieku sugas (apdraudētās un saimnieciski izdevīgās)
- Dabā balstīti risinājumi (sedimentācijas baseini u.c.)

Neveiksmīgās politizācijas

- Biogēni (intensīvā lauksaimniecība un mežsaimniecība, ekonomiskā izaugsme) un eitrofikācija
- Sadrumstalotās pieejas (tauvas josla, meliorācija, atlikumošana, projektu pieeja)
- Dabas aizsardzības, upju un palieņu apsaimniekošanas, laivošanas u.c. līdztbildības

UZ SAZIŅU

KARLIS.LAKSEVICS@LU.LV

Prezentācija tika sagatavota projektā «Ūdeņu kultūras: transformatīva pieeja ilgtspējīgām cilvēka-ūdeņu attiecībām» (Izp-2023/1-0248), ko finansē Latvijas Zinātnes padome

Attēli: K. Lakševics; G. Pāvils; LVM
Karte: LVĢMC

